

Én ezeket a jelenségeket nem értékelném le. Hazánkban, megkockáztatom, annak ellenére sincs rossz helyzetben a kritika, hogy tényleg sokszor unalmasabb a kelleténél; sok rutinból megírt szöveggel találkozhatni a ragyogóak mellett, a belterjesség érzetét a kicsi és szűkülő piac keltheti, mondjuk, egy film közönségéhez képest. A válság kívül áll rajtunk, de rajtunk is múlhat a szépirodalmi könyvpiac lehetőség szerinti kiszélesítése számos más szereplő mellett. Nem lehet mindent a kritika nyakába varrni. Az önmagunkkal szembeni gyanakvást ettől függetlenül támogatom, bár drámai hangszerelése kissé megmosolyogtat olykor; szerintem szelídebben, alaposabban és nagy hanyatlásvíziók felvázolása helyett talán aprólékosabban lehetne még hatékonyabb az önvizsgálat. Ami a legaggasztóbb, az az, hogy a tartósan ígérkező, súlyos pénzhiány a nehezebben eladható műnemekben, mint legkiválóbb a költészet, számos pályakezdést sodorhat veszélybe. Ne legyen így.

Kollár Árpád

GYORSDIAGNÓZIS KRITIKAI ÉLETÜNK ÁLLAPOTÁRÓL

Balázs Attila mesélt arról egyik irodalmi estjén, hogy egyszer megpróbált ugyanabban a folyóiratban válaszolni egy kritikára, amellyel nem értett egyet. Szokatlan gesztus a magyar irodalomban, hogy maga a *szerző* akar vitába szállni közvetlen módon *saját* könyvének recepciójával; olyannyira, hogy a szerkesztők el is zárkóztak ettől. A merev szerepfelfogás, a rögzített beszédhelyzet miatt eleve minden *szerző* kiszolgáltatott a kritikával szemben, ezért szemlélik őt gyanúsán vagy értetlenül, ha kilép a rendszer keretei közül.

A *Cuniculus* és a *Kinek észak, kinek dél* szerzője, a Sziveri-féle Új Symposion folyóirat szerkesztője hozzám hasonlóan nem értette, miért feloldhatatlan a jelen magyar irodalom keretei között ez a szerepkonfliktus. Értetlensége az irodalmi szocializációjában meghatározó Új Symposion kritikus attitűdjéből fakadhatott. Anélkül, hogy túlmisztifikálnám a folyóiratot, úgy gondolom, az általa képviselt hangnem, szemléletmód és kritikusság, ami végül is betiltásához vezetett, javarészt ma is hiányzik irodalmunk mindennapjaiból.

Ez az elzárkózás egyrészt arra hívja fel a figyelmet, hogy kritikai életünk túlságosan is zárt, merev, másrészt arra, hogy a jelen diskurzus nem függetleníthető a folyóirat-kultúra anomáliáitól. A kérdést emeltt természetesen érdemes olvasás- és intézményszociológiai, piaci és marketing-, valamint mediális, politikai és ideológiai kontextusban is szemlélni. Az irodalmi intézményrendszer, a kultúrafinanszírozás állapota, a könyvpiac átstrukturálódása, az olvasási szokások megváltozása mind-mind hatással vannak a magyar kritika állapotára.

A köznapi, tehát nem szociológiai vagy antropológiai értelemben vett kultúrát érintő diskurzust a hanyatlásmitológia uralja, ezen belül is előszeretettel beszélünk az olvasás- és a könyvkultúra, vagyis tulajdonképpen az irodalom válságáról. Nem tartozom a pesszimisták közé. Úgy vélem, az önbeteljesítő jóslatként funkcionáló, destruktív narratíva terjesztése helyett inkább a jelentős tartalékok mozgósításával érdemes foglalkozni. Ehhez természetesen szembe kell nézni alapvető kérdésekkel, problémákkal is, de ezzel együtt lehetőség van a megváltozott körülményekhez, az újabb és újabb kihívásokhoz való alkalmazkodásra a változtatás útján történő megőrzésen keresztül, melynek fókuszában nem a minden áron való konzerválás áll.

A folyóirat-kultúra anomáliáit érdemes előre venni a kérdés taglalásakor, hiszen a kritika legszűkebb kontextusa és a mediális szempontok is hatással vannak a szöveg befogadására. Közhely, kezeljük is akként: a magyar irodalom folyóirat-irodalom. Mégis fontos megállapítás, hiszen elég csak a szomszédos országokban körülnézni ahhoz, hogy megdöbbenve reflektáljunk arra, milyen gazdag a magyar folyóirat-kínálat, mennyi rendszeresen megjelenő, regionális szempontokat is érvényesítő lapunk van szomszédainkhoz képest. Ezek a műhelyek képezik hagyományosan a magyar irodalmi élet bázisát, és az egyetemek, valamint az arra szakosodott irodalmi szervezetek, csoportosulások mellett az utánpótlásképzésről is gondoskodnak. Fontos kérdés persze, hogy a mennyiség mikor csap át minőségbe.

A változatosság (hiánya) már nem ennyire gyönyörködtető. Kevés az olyan folyóirat, amely bátran kockáztatna, ezzel együtt kevesen vállalkoznak radikális változtatásra, megújulásra – a szerkesztési elveket, a rovatstruktúrát, a szöveggözlés folyamatát, az arculatot, a grafikai világot, de az önreprezentációt is javarészt megszilárdult sémák uralják. Ezért is követi felfokozott figyelem egy-egy lap váratlan arculatváltását.

A kritikai rovatok helye ezekben az üledékes struktúrájú folyóiratokban rendszerint hátul, mindenképpen a szépirodalom mögött van,

a szövegeket nagyjából beérkezési vagy megrendelési sorrendben közlik, miután szelektálták a szerkesztőségben elfogadott esztétikai vagy egyéb szempontok szerint. A kritikák így kalodába kerülnek, nincs markáns *kontextusuk*. Nem kivételesek persze, de ritkák a vegyes struktúrájú lapok, ugyanakkor szempontunkból nem is a kritikai szövegek elhelyezkedése a lényeges. Vannak lapok, amelyek teljes egészében vagy részben tematikus számokat jelentetnek meg, ezek közül a jól felépített tematikájú, kapcsolódó szépirodalmi szövegekből és kritikákból, tanulmányokból állók tűnnek izgalmasabbnak, hiszen ezek megteremtik a szövegek belső kontextusát.

A kritikák, köszönik szépen, jól elvannak ezekben a nyomtatott folyóiratokban, amelyek azonban már csak a havi, kéthavi periodicitás miatt is kevésbé alkalmasak arra, hogy bennük pezsgő és rendszeres, a szélesebb irodalmi nyilvánosság figyelmét is felkeltő viták formálódjanak. A folyóiratok, így a kritikák is egyre kevesebb olvasóhoz jutnak el, ezért is sürgető a szemléletváltás, melyet a támogatási rendszernek is ösztönöznie kellene. A jelenlegi decentralizált struktúrának az előnyök mellett megvan az a hátránya is, hogy kevés úgynevezett reprezentatív folyóirat van, nincs gyűjtőhelye a fajsúlyos véleményeknek, kritikáknak.

A francia vagy a német gyakorlattal ellentétben nálunk a nagy példányszámú, országos napilapokból már korábban kiszorult a szépirodalommal és a tárcával együtt a könyvkritika vagy könyvajánló is, így a nem szakmai olvasóközönség számára nincs, ami tájékoztató pontként tudna szolgálni. Újabb fejlemény azonban, hogy ezek online változataiban visszatérnek legalább a könyvajánlók.

Az irodalmi vagy összművészeti portálok elvileg jobban kedveznek a pezsgőbb, reflektáltabb, naprakészebb kritikai élet kialakulásának, online úton több olvasóhoz képes eljutni egy-egy írás, igaz, ez a médium kevésbé számít az elméleti, tudományos igényű, a tanulmány felé mutató kritikák terepének. A virtuális tér kedvez a kritikus attitűdnek. Az anonimitás markáns véleményalkotást tesz lehetővé, az internet-generáció kritikusai közül viszont sokan csupán a figyelemfelhívás, az önmenedzselés miatt választják az éles hangnemet, megnyilatkozásaik pedig gyakran mellőzik az érvelő hozzáállást.

A Könyvesblog megszűnése, majd kísérleti, offline hátraarca nem jelenti azt, hogy nincs igény online kritikára, viszont jelzi, hogy a kritika önmagában nem piacképes műfaj, állami források híján nehezen tud életben maradni – igaz, a monopolhelyzetű szereplők számára a könyv-

terjesztés és a könyvkiadás üzlet, nekik is köszönhetően léteznek „félpiaci” alapon működő, szemlélő offline vagy online orgánusok.

A kritika nemcsak fórumokat és olvasókat, de funkciót is veszített az utóbbi időben. Nem képes már jelentős hatást gyakorolni a piaci folyamatokra, és ezzel együtt kanonizációs tényezőként is visszaszorulóban van. Igaz, hogy a kis kiadóknak a könyvbemutatók mellett ez az egyetlen, szerény marketingeszközük, a nagy, piaci alapon működő kiadók viszont pusztán az önreprezentációs eszköztár egyik elemeként tekintenek rá.

A kritikus legalább olyan hálátlan munka, mint a műfordító: alapos felkészültséget, műveltséget igényel, azonban szekunder műfajként (ha eltekintünk a szándékolt botrányoktól) keveseknek hoz ismertséget. A terület humánerőforrás-gondokkal küzd; bár számos helyen olvasni kritikát, aránylag kevés olyan kiemelkedően felkészült kritikus van, aki egyéni szemléletmóddal, sajátos nyelvezettel is bír. A folyóiratok jellemzően fiatalokra vadásznak, akik sokszor más területek és feladatok előszobájának tekintik a felkínált feladatot.

A magyar irodalmi életet az irodalmi *asztaltársaságok* logikája uralja, a szövetségben lévő szerzők, kritikusok, irodalomtörténészek erősítik egymást. A különféle érdekcsoportok igyekeznek a díjazás, a kulturális támogatás, a reprezentációs lehetőségek terén megnyerni az irodalmi nyilvánosságot saját szövetségüknek. A közvélemény és a szakma kegyeiért folytatott küzdelemnek pedig nem csak esztétikai dimenziói vannak.

Mindez nem jelenti azt, hogy az egyes asztaltársaságok tagjai ne engednének meg egymással szemben értékelő, kritikus megnyilvánulásokat. Az informális vagy félinformális beszédhelyzetben megfogalmazott, gyakran igen határozott vélemények azonban sokat tompulnak, mire nyilvánosságot látnak. Sokszor hallani komoly kritikusok részéről olyan véleményt, hogy kizárólag jó műről érdemes írni, és a szent tehenek gyengébb munkáinak szigorú értékelésére vagy a baráti tűzre nem érdemes vállalkozni.

A belterjesség okozta problémákat fokozza a magyar irodalmi életet megmérgező, militáns *szekértábor*-logika is, amelynek nyilvánvalóan politikai, ideológiai okai vannak. Szerencsére ez a fiatalabb generációkat már kevésbé érinti. Az áldatlan állapotok következménye, hogy a másik oldalon álló szerzők műveit ritkán olvassák, bírálják, értelmezik. A párbeszédhiánynak és a bezárkózásnak más-más eredménye van az egyes táborokban, de a magyar irodalom egészére nézve minden-

képpen káros hatással bír. A közérthetőség kedvéért persze magam is kénytelen vagyok a meghaladásra váró sztereotípiákat használni. Ezzel együtt fontos hangsúlyozni, hogy nem bináris rendszerről van szó; habár kevesen ismerik fel, sokkal több szakadás, törésvonal található a látszatnál jóval rétegzettebb magyar irodalomban, ezért sem érdemes sztereotip módon közelíteni hozzá.

Az átpolitizált légkör eleve gyanússá tesz minden kritikus megnyilvánulást, amely a másakra vonatkozik, de nehezíti a belső, elemző kritika lehetőségét is. Gondoljuk Kemény István *Búcsúlevél* című versének megítélésére. A vers fontos vitát generált ugyan, azonban eddigi befogadtörténete jó példa arra, ha egy szöveg nem esztétikai, sokkal inkább ideológiai szempontok szerint kerül mérlegre. A gyanú esztétikája viszont ellehetetleníti az értékelő megnyilvánulásokat.

KRITIKA

Papp Sándor Zsigmond

Semmi kis életek

Libri Kiadó
Budapest, 2011



Pethő Anita

EGY AUGUSZTUSI ÉJSZAKA IGAZ TÖRTÉNETE

Papp Sándor Zsigmond *Semmi kis életek* című regényében látszólag minden adva van ahhoz, hogy az olvasó egy kényelmesen és problémamentesen befogadható történetet kapjon. Az eseményeket, amelyek lineáris időrendben követik egymást, s időben és térben könnyen behatárolhatóak, egy egyes szám harmadik személyű mindentudó elbeszélő által ismerhetjük meg. A szereplők ábrázolása plasztikus, motivációik jól felépítettek, a narrátor élethelyzeteiket részletesen kifejti, vagyis minden megvan bennük, ami által az olvasó megszeretheti vagy meggyűlölheti őket. A bökkenő csupán az, hogy a *Semmi kis életek* éppenséggel a kiszolgáltatottságot és a bizonytalanságot szándékozik ábrázolni ilyen módon, és mondhatjuk, hogy rendkívül sikeresen.

Ehhez nem csupán azzal járul hozzá a könyv, hogy a történet a nyolcvanas és kilencvenes évek Romániájában, egy konkrétan meg nem nevezett erdélyi városban, ám annak egy nagyon is konkrétan megnevezett társasházában játszódik. Csupán megállapítani, leírni, hogy a diktatúra rossz, hogy beivódik a legintimebb emberi kapcsolatokba is, úgy, ahogy